

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Sürecinde Natura 2000 Korunan Alanlar Ekolojik Ağı'nın Değerlendirilmesi

Assessment of Natura 2000 Protected Areas Ecological Network within the Context of Turkey's Accession Stage

Erdal ÖZÜDOĞRU¹, A. Ergin DUYGU²

¹*Orman Mühendisi Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara, eozudogru09@yahoo.com*

²*Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü Tandoğan, Ankara a.ergin.duygu@science.ankara.edu.tr*

Özet: Bilindiği üzere son 30–40 yılda Avrupa'da da tarım, ormancılık, endüstri, enerji, ulaşım, turizm ve kentleşme gibi insan aktivitelerinin yoğunlaşması doğal habitatların parçalanmasına, devamında bir kısmının yok olmasına neden olmuştur. Çoğu türün nesli tehlike altına girmiştir. Bu tehlikelerin farkına varan Avrupa Birliği doğal miraslarını korumak için 1979 yılında Kuş Direktifi ile başlayan ve 1992 yılında Habitat Direktifi ile devam eden bir dizi önlem almıştır. Avrupa Birliği'nin doğa koruma konusunda yararlandığı en önemli doğa koruma enstrümanlarının Kuş Direktifi (1979) ve Habitat Direktifi (1992) olduğu bildirilmektedir. Birlik, diğer önlemlerle birlikte her iki direktif uyarınca 'Natura 2000 Korunan Alanlar Ekolojik Ağı' oluşturmak suretiyle biyolojik kaynakların gelecek nesillere aktarmak amaçladır. AB'ye katılım müzakereleri sürecinin başlamasıyla ülkemiz çevre mevzuatını Birlik mevzuatıyla uyumlaştırmak zorundadır. Ülkemiz, Birliğe üye diğer ülkelerin yaptığı gibi Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi doğrultusunda 'Natura 2000 Korunan Alanlar Ekolojik Ağı' oluşturmak durumundadır. Bu makalede Avrupa Birliği ve ülkemiz açısından konunun irdelenmesi ve değerlendirilmesi ile yol haritası oluşturulmasındaki sorunlar tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Natura 2000, korunan alanlar, ekolojik ağ, Avrupa Birliği, katılım, Türkiye.

Abstract: As well known, the increase and densification of human activities, especially at the last 2, 3 decades in Europe resulted the diversification and subsequent vanishing of some habitats, especially by activities related with agriculture, silviculture, industrialization, energy production, urbanization, transportation and tourism. The EU, who realized the risks involved in these developments started to take a series of measures against the loss of natural heritage by announcing Birds Directive in 1979, which was followed by Habitats Directive announced in 1992. These Directives are known as the most efficient instruments utilized by EU in natural resource conservation. In addition to other measures, the EU has constituted 'Natura 2000 Protected Areas Ecological Network' as per the both Directives, in order to be able to sustain the biological sources of the natural inheritance for the sake of next generations. As a candidate country in accession stage, Turkey is obliged to comply to the EU conventions related with the environmental protection. Thus Turkey has to constitute his own 'Natura 2000 Protected Areas Ecological Network' as the all member states did so, which has to be complying with the requirements specified in Birds and Habitats Directives. The subject is examined and discussed here from the point of views of EU's approach and conditions of Turkey, also the problems related with charting a pathway to protect habitats of Turkey within this context is covered.

Key Words: Natura 2000, protected areas, ecological network, European Union, accession, Turkey.

1. Giriş

Kentleşme, hızlı nüfus artışı ve sanayileşmeye paralel yönde ortaya çıkan yeraltı ve yerüstü doğal kaynakların aşırı oranda tüketilmesinin ortaya çıkardığı çeşitli olumsuz sonuçlar ve biyolojik çeşitlilik kaybı, yerkürenin geleceği konusunda çevreye duyarlı insanları her geçen gün artan şekilde endişeye sevk etmektedir. Duyarlı kesimler bu kötü gidişi durdurabilmek, doğal ve kültürel kaynaklarını korumak amacıyla ulusal, bölgesel ve uluslararası antlaşma ve programlara ülkelerinin katılımıyla kaynaklarını koruma ve kullanma dengesi içerisinde gelecek nesillere aktarmayı hedeflemektedir.

Bilindiği ve Avrupa Komisyonu tarafından açıklandığı gibi son 30–40 yılda Avrupa'da tarım, ormancılık, endüstri, enerji, ulaşım, turizm gibi insan aktivitelerinin yoğunlaşması doğal habitatların parçalanmasına, devamında da yok olmasına neden olmuştur (European Commission, 1999). Bu kaynakta yer alan bilgiler şu şekilde özetlenebilir: Çoğu tür için yaşamsal önemde olan nehir ekosistemleri ve nehirlerin denizle birleştiği haliçler Avrupa'nın her tarafında ciddi şekilde zarar

görmüştür. Büyük biyolojik değere sahip diğer habitatlar da, bugün orijinal büyüklüklerinin çok altında kalmıştır. Nitekim üye devletlerde fundalıklar, stepler ve turbalıkların % 60–90 oranında azaldığı, İtalya, Fransa ve İspanya'daki kumulların % 75'inin yok olduğu hesaplanmıştır. Bu çerçevede memeli türlerinin yarısı, sürüngen balık ve kuş türlerinin 1/3'ü tehlike altındadır. İnce gagalı kervan çulluğu ve mersinbalığının kısa dönemde dahi neslinin devamını sağlayıp sağlayamayacağı belli değildir. Ayrıca, bitkiler ele alındığında 3 000 bitki türünün tehlike altında olduğu ve bunların 27 tanesinin yok olmak riski ile karşı karşıya bulunduğu bildirilmektedir (European Commission, 1999).

Bu tehlikelerin farkına varan Avrupa Birliği (AB) tarafından doğal miraslarını korumak için 1979 yılında Kuş Direktifi ile başlayan ve 1992 yılında Habitat Direktifi ile devam eden bir dizi önlem alınmıştır (European Commission, 2004). AB; çevre politikalarının bölgesel ve küresel bir nitelik kazandığı 1970'li yıllardan itibaren oluşturduğu mevzuat ve uyguladığı çevre eylem plânları ile, gene 1970'lerde kurulan ABD Çevre Koruma Ajansı (EPA) gibi çevre ve doğa koruma (Anonim, 2007) konusunda öncülerden biri olma durumunu sürdürmüştür. 1992 tarihli Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve onun 1993'te onaylanması, 1998 tarihli Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi, 2001 yılına ait Biyolojik Çeşitlilik Eylem Plânları ve 2001 yılında gerçekleştirilen Göteborg Toplantısı ve Altıncı Çevre Eylem Plânı biyolojik çeşitliliğin azalışını durdurmak için alınan önlemlere dâhil edilmiştir (Demeter, 2005). Avrupa Birliği Çevre Koruma Politikaları'nın araçlarından birisi olan Çevre Eylem Plânları'nın sonucusu, 2001–2010 yıllarını kapsayan 'Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz' isimli Altıncı Çevre Eylem Plânı'nın dört öncelikli konusundan en öncelikli olanının Doğa ve Biyolojik Çeşitlilik olduğu bildirilmektedir (Falter ve Scheuer, 2005).

Avrupa Birliği Doğa Koruma Sektörü'nün önemli düzenlemelerinin dört direktif, dört düzenleme ve bir adet konsey kararından oluştuğu ileri sürülebilir (European Commission, 2003). Bunlar;

- “Yabanî Kuşların Korunması Hakkında EEC/409/79 Sayılı Konsey Direktifi,
- Yabanî Flora ve Faunanın ve Doğal Habitatların Korunması Hakkında 92/43/EEC Sayılı Konsey Direktifi,
- Fok Yavrularından Elde Edilen Ürün ve Derilerin İthalâtına İlişkin 83/129/EEC Sayılı Konsey Direktifi,
- Hayvanat Bahçelerindeki Vahşî Hayvanların Korunması İle İlgili 1999/22/EC Sayılı Konsey Direktifi,
- Ticaretinin Düzenlenmesi Vasıtasıyla Yabanî Fauna ve Flora Türlerinin Korunmasına İlişkin 338/97/EC Sayılı Konsey Tüzüğü,
- Balinalar ve Diğer Deniz Memelileri Ürünlerinin İthalâtıyla İlgili Ortak Kurallara İlişkin 348/81/EEC Sayılı Konsey Tüzüğü,
- AB Ülkelerinde Bacaktan Yakalama Tuzaklarının Kullanımı ve Bacaktan Yakalama Tuzaklarından Elde Edilen Hayvanların Derilerinden Üretilmiş Eşyaların İthalinin Yasaklanması İle İlgili 3254/91/EEC Sayılı Avrupa Konseyi Tüzüğü,
- Gelişmekte Olan Ülkelerde Tropikal Ormanların veya Diğer Ormanların Sürdürülebilir Yönetimi ve Korunmasını Desteklemeye Yönelik Önlemlere İlişkin 2494/2000 Sayılı Tüzük,
- Bonn Sözleşmesi'nin Düzenlenmesine İlişkin 98/145/EC Sayılı Konsey Kararı”dır.

Yukarıda da değinildiği gibi AB, doğa koruma konusunda yararlandığı en önemli doğa koruma enstrümanları olan Kuş ve Habitat Direktifleri doğrultusunda ve diğer Direktifler çerçevesindeki önlemlere ek olarak 'Natura 2000 Korunan Alanlar Ekolojik Ağı' oluşturmak suretiyle biyolojik kaynaklarını gelecek nesillere aktarmak istemektedir (European Commission, 2004).

AB kendi içerisinde düzenlemeler yaptığı gibi birçok uluslararası antlaşmaya da taraf olarak doğaya olan sorumluluğunu yerine getirmeye çalışmıştır. AB'nin imzaladığı çok taraflı antlaşmalar;

- “Sulak Alanların Korunmasına İlişkin Ramsar Sözleşmesi (1971),
- Baltık Denizine İlişkin Helsinki Sözleşmesi (1974),

- Akdeniz'e İlişkin Barcelona Sözleşmesi (1976),
- Göçmen Kuşlara İlişkin Bonn Sözleşmesi (1979),
- Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Habitatları'na İlişkin Bern Sözleşmesi (1979),
- Alpler'in Korunmasına İlişkin Sözleşme (1991)"dir (European Commission, 2002).

Ulusal ve bölgesel çevre politikalarının öncülerinden olan AB, tüm alanlarda olduğu gibi çevre mevzuatında da, üyelerinin ulusal hukuk sistemlerini AB mevzuatıyla uyumlu hale getirmelerini Birliğe üye olmanın bir şartı olarak istemektedir. Burada resmî mevzuat ötesinde, aday ülkelerin AB ruhuna uymaları da istenmektedir (Avrupa Topluluğu Komisyonu, 1998). Katılım müzakereleri sürecinde aday bir ülkenin müktesebatın hangi kısımlarına uyacağı ya da uymayacağı gibi bir tartışma yapılmamaktadır. Mevzuat aktarımının katılım tarihine kadar tamamlanması ve katılımı birlikte uygulanmasının gerekli olduğu bildirilmektedir. Diğer bir söyleyişle, AB'ye üye olan ülkeler AB müktesebatını katılım tarihindeki haliyle uygulamak zorundadırlar. Birinci genişlemeden başlayarak tüm aday ülkelerin müktesebatın tamamına uyum sağlaması kuralı benimsenmiştir (DPT, 2006). Aday ülkelerin müzakere sürecinde elde edebilecekleri geçiş sürelerinin aktarmaya değil, uygulamaya yönelik olduğu ifade edilmektedir (İKV, 2005). Sonuç olarak 2005 yılında Türkiye'nin AB'ye katılım müzakereleri sürecinin başlamasıyla ülkemiz eğer üye olmak istiyorsa, çevre mevzuatını Birlik mevzuatıyla uyumlaştırmak zorundadır.

AB ile katılım müzakerelerinin başlamış olduğu bu süreçte en çok zorluk çekebileceğimiz müzakere başlıklarından birisi olarak ifade edilen 'Çevre' konusunun en önemli üç Direktif grubundan birinin, ÇED Direktifi ve Natura 2000 alanlarının oluşturulmasını öngören Kuş ve Habitat Direktifi'nin yer aldığı grup olarak değerlendirildiği bildirilmektedir (Jendroska, 2006a). Doğa koruma konusunun en önemli kısmını oluşturduğu belirtilen Kuş ve Habitat Direktifleri'nin (Romanescu, 2006) Türkiye için 2005 Katılım Ortaklığı Belgesi'nin kısa vadeli öncelikleri ve Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin 2003 Türkiye Ulusal Programı'nın öncelikleri arasında yer aldığı görülmektedir.

Ülkemiz, Birliğe üye diğer ülkelerin yaptığı gibi Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi doğrultusunda 'Natura 2000 Korunan Alanlar Ekolojik Ağı' oluşturmak durumundadır. Fakat bu süreçte ülkemizin ne gibi zorluklarla karşılaşabileceği, bunların üstesinden gelebilme adına hazırlıklarının ne olduğu, sürecin ülkemiz doğasına ve ekonomisine ne gibi etkileri olabileceği, karşılaşabileceğimiz tehdit ve fırsatların nelerden oluştuğu, gerekli olan çalışmaların eksikliği nedeniyle bilinemediği gibi sürece ışık tutabilecek, aynı süreci yaşamış üye ülkelerin deneyimlerinin neler olduğu da yeterince bilinmemektedir. Tüm bu konular, müzakere sürecine girmiş ülkemizin yanıtlaması gereken ve üzerinde durması gerektiği sorular/sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır.

2. Katılım Müzakereleri Sürecinde Ülkemizin Sahip Olduğu Dezavantajlar/Sorunlar

1-Kışlalıoğlu ve Berkes'in (1992) belirttiği üzere, pek çok bilim adamının görüşüne göre biyolojik çeşitlilik zenginliği açısından bir kıta özelliği taşıyan ülkemizin dünya açısından en önemli özelliği bu zenginliğidir. Bu anlamda, ülkemizin sahip olduğu zengin biyolojik çeşitliliğin korunmasının hem uzun vadeli bir yatırım, hem de canlı doğal kaynaklarımızın sigortası olduğu ifade edilmektedir. Bu düşünceye göre ülkemizin en önemli doğal kaynağı, örneğin madenleri, petrol yatakları, barajları, turizm potansiyeli değil, çeşitli bitki ve hayvanların taşıdığı genlerdir. Dünyanın en eski uygarlık merkezlerinden biri olan Anadolu'nun birçok türün anayurdu olduğu ve dünyadaki çeşitli bilimsel kuruluşların tohum ıslah çalışmalarında yıllarca Anadolu'dan toplanan yerel çeşitlerin kullanıldığı Kışlalıoğlu ve Berkes tarafından bildirilmektedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemiz de bu biyolojik zenginliğini korumak amacıyla, başka önlemlere ek olarak koruma alanları oluşturarak önlemler almaktadır.

Diğer birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de bu biyolojik zenginliğin durumunun hiç de iç açıcı olmadığı gerçeği de dile getirilmektedir (UBÇSEP, 2001). Aynı kaynakta vurgulandığı üzere Türkiye'de bulunan farklı ekosistemlerin çeşitliliğinin sağladığı kararlılık ve devamlılık, insan faaliyetlerinin etkisiyle giderek sürekli tehdit altına girmektedir. Doğal kaynaklarımızın ve biyolojik

çeşitliliğimizin bozulma, azalma ve yok olma aşamalarından oluşan talihsiz bir süreç içerisinde olduğu ifade edilmektedir.

2- Ülkemiz korunan alanları, ülke yüzölçümünün yaklaşık olarak % 5.49'u kadardır (Özüdoğru, 2007). Buna karşılık doğa koruma çalışmalarına küresel ölçekte örnek olabilecek ülkelerden Almanya'da ülke alanının yaklaşık % 20'sinin koruma altına alınabildiği bildirilmektedir (Zal, 2006). Görüldüğü üzere ülkemiz korunan alanlarının genel yüzölçümüne oranı oldukça düşük düzeydedir. Bu oran içerisinde çakışan statüler de vardır. Zal, Ölüdeniz Tabiat Parkı'nın aynı zamanda Özel Çevre Koruma Bölgesi olmasını ve benzer şekilde Tuz Gölü'nün hem Özel Çevre Koruma Bölgesi, hem de Yaban Hayatını Geliştirme Sahası olmasını örnek olarak vermektedir. Çakışan alanlar düşüldüğünde oran daha da azalacaktır. Bu aşamada üzerinde durulması gereken başka bir husus ise, Türkiye'nin az bir kısmının koruma altına alınmış olması yanında bu korunan alanların önemli kısmının ormanlık alanlarda bulunmasıdır. Biyolojik çeşitlilik açısından orman alanları kadar önemli ve endemizm oranı yüksek olan step-bozkır ekosistemlerine ve denizel alanlara ait korunan alanlarımız temsiliyet açısından yeterli değildir. Özellikle İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ilân edilmiş korunan alanlarımızın yok denecek kadar az olduğu bilinmektedir (Özüdoğru, 2007).

3-Natura 2000 alanlarının oluşturulmasında herhangi bir geçiş süresi öngörülmemle birlikte (Dusik, 2006), oluşturulacak bu alanlarda özel koruma tedbirlerinin alınması gerektiği bildirilmektedir (Romanescu, 2006). Romanescu'nun bildirdiğine göre habitatlar üzerinde etkisi olabilecek plân ve projelerin değerlendirilmesinde çok katı zorunluluklar bulunmaktadır. Doğal olarak bu alanlardaki ekonomik faaliyetler ciddi anlamda kısıtlanacaktır. Bu kısıtlamanın sadece Natura 2000 sahaları üzerinde bulunan plân ve projelerle sınırlı olmadığı, yani Natura 2000 sahalarının 80 km. ötesindeki bir proje ile de ilgili değerlendirme yapılması gerekebileceği, bu süreci yaşamış ülkelerin yetkilileri tarafından ifade edilmektedir (Jendroska, 2006b). Jendroska ayrıca, AB fonlarından gelecek her türlü finansmanda, Natura 2000 alanları üzerindeki etkilerin göz önünde bulundurulduğunun kanıtlanmasının zorunlu olduğunu bildirmektedir.

4- AB'nin çevre mevzuatına uyum ile ilgili tüm çevre konularında olduğu gibi bu konuda da Türkiye'nin belki de en fazla zorluk çekebileceği konunun finans konusu olacağını tahmin etmek zor değildir. Çevre konusunda mevzuat uyumu açısından Türkiye'deki Çevre İle İlgili Mevzuatın Analizi Projesi, önemli ölçüde yatırım gerektiren direktifler kapsamında yatırım ihtiyacını 27 milyar Avro olarak belirlerken, Türkiye İçin Çevre Alanında Entegre Uyumlaştırma Stratejisi Geliştirilmesi Projesi çıktılarına göre ise orta senaryo tahminlerinde toplam 45.576 milyar Avro'ya ihtiyaç olacağı bildirilmektedir (Sapmaz Veral, 2006). Bu anlamda daha önce üye olmuş ülkeler kadar fonlardan faydalanamayacağı öngörülen ve kıt mali olanaklara sahip ülkemizin bu konuya kaynak aktarmada sıkıntıya düşme olasılığının yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Doğa Koruma başlığı içerisinde değerlendirilen Habitat ve Kuş Direktifleri bağlamında Natura 2000 alanlarının belirlenmesi sürecinde önemli ölçüde mali kaynağa ihtiyacımız olacağı ortadadır. Çünkü ülkemiz toprakları çok geniş ve bitki örtüsü çeşitlidir. Henüz tüm canlı gruplarının envanterleri tamamlanmamıştır. Çoğu tür grupları için kırmızı listeler henüz hazır değildir.

3. Katılım Müzakereleri Sürecinde Ülkemizin Sahip Olduğu Fırsatlar

1- Yukarıda özetlendiği gibi doğal kaynaklarımız ve biyolojik çeşitliliğimiz bozulma, azalma ve yok olma aşamalarından oluşan talihsiz bir süreç içerisinde olmasına karşın AB ülkelerine göre çok daha avantajlı durumda olduğumuz da söylenebilir. Hâlâ millî parklarımızdaki ve ormanlarımızdaki yabani türlerin toplam sayısı ve endemik tür zenginliğimiz kayda değer düzeydedir. Her ne kadar orman alanlarının ve verimli ormanların ülke yüzölçümüne oranları düşükse de, ormanlarımızın büyük bir kısmı doğal ormanlardır. Biyolojik çeşitlilik varlığı yönünden Avrupa Kıtası'na hemen hemen eşit durumda olan Türkiye'nin, AB'ye katılımı halinde Birliğin biyolojik çeşitlilik zenginliğine önemli katkıları olacaktır. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın yürüttüğü bir proje ile Doğa Derneği'nin yaptığı çalışmaların sonuçlarına göre, müzakere sürecinde Türkiye'nin değerlendirmek durumunda olduğu

listelere ülkemizden eklenebilecek tür sayıları memeli ve sürüngenler için yaklaşık üç katı, içsu balıklarının yedi katı, kelebek türlerinin on katı ve diğer gruplar için de önemli oranda olmak üzere, çok yüksek olacaktır şeklinde bir değerlendirme yapılmaktadır (Doğa Derneği, 2006).

2- Türkiye'nin son 30-35 yıldır çevrenin korunmasına hizmet edebilecek bir mevzuatı vardır. Ülkenin her alanında olduğu gibi çevre mevzuatı da bazen olumlu, bazen de kazanımları geri alan bir yönde gelişebilmektedir. Fakat Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı incelendiğinde görülen, çevrenin korunmasına hizmet eden düzenlemelerin ve bu mevzuatla gelen standartların giderek sıkılaşmış olduğu ayrıca Türk Çevre Mevzuatı'nda geriye gidişlerini engelleyecek yapıda olduğudur. Mevzuat uyumu sürecinin, AB'den de gelebilecek mali yardımlarla birlikte, ülkemiz çevre standartlarının ileriye götürülmesi için bir vesile olabileceği çeşitli çevrelerce ifade edilmektedir (Rende, 2006).

3-1998 tarihli Avrupa Mahkemesi kararıyla Dünya Kuşları Koruma Kurumu (Birdlife International) tarafından geliştirilen Önemli Kuş Alanları (ÖKA) (Important Bird Areas - IBAs) kriterleri, Özel Koruma Sahaları'nın (SPA) belirlenebilmesi için en geçerli yöntem olarak kabul edilmiştir. "Başka bir deyişle, eğer bir alanın ÖKA kriterlerini sağladığı bilimsel olarak kanıtlanabiliyorsa, AB'ye üye ülkeler bu alanı SPA statüsü altında koruma altına almakla yükümlüdür" dediği aktarılmaktadır (Doğa Derneği, 2006). Bu anlamda Doğa Derneği'nin hazırlanmış olduğu Önemli Kuş Alanları 2004 Güncellemesi'nin, Ülkemizin AB'ye katılımı sürecinde Kuş Direktifi altında Natura 2000 alanlarının oluşturulması aşamasında üstleneceği sorumluluğun getireceği iş yükünü azaltacağı ve kolaylaştıracağı şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

4- Toplulukça önemli doğal habitat tiplerini içeren Habitat Direktifi Ek 1 aracılığıyla, kısmen de olsa çeşitli habitatları içeren koruma alanlarını ilân etmekle, buralarda biyolojik çeşitlilik unsurlarını içine alan alanların belirlenmesi, plânlanması ve yönetimi çalışmalarının yapılmasının da yolu açılmış olacaktır.

5- Habitat Direktifi ve Kuş Direktifi'nin ülkemiz mevzuatına aktarımı ve uygulanmasının son zamanlarda büyüyen doğa koruma sektöründe işlendirme etkinliğini artırarak kırsal kesimde yaşayanlara katkısı olacağı söylenebilir. Doğa koruma alanları merkezlerden uzak, ve bu alanlarda geçim kaynakları sınırlı olduğundan o alanlarda yaratılacak istihdam daha fazla önem taşımaktadır. Natura 2000 alanları ile ilgili aktiviteler yoluyla önemli oranda kişi işlendirilebilir, kırsal kalkınma fırsatları çeşitlendirilebilir ve yerel halkın yetenekleri gelir getirici yönde desteklenebilir. 1999 yılında AB'de yapılan bir çalışmada doğa koruma ile ilgili işlerde yaklaşık 125 000 kişinin işlendirildiği ortaya konulmuştur. Bu sayının 100 000'i doğrudan doğa koruma aktiviteleri ve alan yönetimi ile ilgilidir (Anonim, 2006).

Ülkemiz korunan alan sayısı ve toplam büyüklüğünün yetersiz olduğundan hareketle, alan ve miktar açısından bu alanların optimum düzeye getirilmesi halinde önemli oranda kişiye istihdam olanağı sağlayacağı ortadadır. Ayrıca % 5.49 olan ülkemiz korunan alanlarının oranını optimum seviyeye çıkarma konusunda da süreç bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

6-Belki de en önemli avantajımız, bu süreçten daha önce geçmiş olan birçok ülkenin olmasıdır. Onların deneyimleri bizim için yol gösterici olacaktır.

4. Tartışma ve Bulgular

Katılım müzakereleri sürecinde aday bir ülkenin müktesebatın hangi kısımlarına uyacağı, ya da uymayacağı gibi bir tartışmanın söz konusu olmadığından daha önce bahsedilmiş; mevzuat aktarımının katılım tarihine kadar tamamlanması ve katılımı birlikte uygulanmasının gerekli olduğu bildirilmişti. Diğer bir söyleyişle, AB'ye üye olan ülkeler AB müktesebatını katılım tarihindeki haliyle uygulamak zorundadır. Aday ülkelerin müzakere sürecinde elde edebilecekleri geçiş süreleri aktarmaya değil, uygulamaya yöneliktir. Bununla birlikte aday ülkeler; ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıklarından kaynaklanan nedenlerle, AB müktesebatının üstlenilmesinde, müzakereler sürecinde saptanan bazı geçici tedbirlerin alınmasını isteyebilirler. Ancak söz konusu geçiş süresi taleplerinin süre ve kapsam bakımından sınırlı olması gerekir (İKV, 2005).

Bu bağlamda müzakereler sürecinin bir parçası olan ‘Müzakere Pozisyonlarının Hazırlanması’ aşamasının öneminden bahsetmek gerekli görülmektedir. Söz konusu aşamada, pozisyonun hazırlandığı tarihte ilgili müktesebat başlığındaki durum, mevzuat uyumunun hangi aşamada olduğu, plânlanan takvim ve eğer talep edilirse ilgili geçiş süreleri ve istisnalar özetlenmektedir. Tüm bu konular gerekçe bölümünde ayrıntılı şekilde açıklanmalıdır. Aday ülkeler, AB müktesebatına uyum sağlamak üzere düşündükleri alanlara yönelik olarak hazırladıkları ‘etki analiz raporlarını’ müzakere pozisyonlarına eklemelidirler (İKV, 2005). Tüm bunların başarıyla gerçekleştirilebilmesi için iyi bir organizasyon ve yetiştirilmiş insan gücünün önemi yadsınamaz bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır.

AB’nin son genişleme sürecinde, 1 Mayıs 2004 tarihinde üye olan 10 ülkenin 16 Nisan 2003 tarihli Katılım Antlaşması ve 25 Nisan 2005 tarihinde imzalanan Bulgaristan ve Romanya Katılım Antlaşması’nda yer alan geçiş düzenlemeleri incelendiğinde, on yeni üye ülke için toplam 14, Bulgaristan için 10 ve Romanya için ise 9 müktesebat başlığı altında yer alan 111 adet Topluluk mevzuatına ilişkin geçiş düzenlemesi bulunduğu görülmektedir. Söz konusu 12 ülkenin almış oldukları toplam geçiş düzenlemeleri adedi 365’tir (DPT, 2006). Ancak çalışmaya konu direktiflerden birisi olan 92/43/EEC sayılı Habitat Direktifi ile ilgili olarak sadece Estonya, diğer bir direktif olan 79/409/EEC sayılı Yabanî Kuşların Korunmasına Dair Direktif ile ilgili de yalnızca Malta geçiş düzenlemesi alabilmiştir. Estonya’ya ‘vaşak (*Lynx lynx* L.)’ın tam korunması için 01.05.2009 tarihine kadar geçiş süresi tanınırken, Malta’ya tanınan geçiş düzenlemesi ile yedi yaban kuşu türünün 31.12.2008 tarihine kadar geleneksel yöntemlerle avlanmasına dair geçiş düzenlemesi verilmiştir (DPT, 2006). Buradan da anlaşıldığı üzere Natura 2000 ekolojik ağının oluşturulmasına yönelik herhangi bir geçiş süresi öngörülmemiştir. Çünkü doğa koruma direktiflerinden olan her iki direktif, Natura 2000 ekolojik ağının oluşturulması noktasında geçiş düzenlemelerine konu değildir (Anonim, 2006).

Çalışmaya konu olan her iki direktifin gereklerinin yerine getirilmesi süreci üye ülkelerin çoğunda kolay bir şekilde gerçekleşmemiştir (Falter ve Scheuer, 2005). Kuş Direktifi’nin uygulanması sırasında Fransa, İsveç ve diğer ülkelerin pek çoğu Avrupa Adalet Divanı’na havale edilmiştir. Benzer şekilde Habitat Direktifi’nin uygulanması da geciktirilmiştir. Ancak Komisyon’un uyarıları ve fonları kullandırtmama tehditleri ile ilerlemeler sağlanabilmiştir. Eylül 2001’de Avrupa Adalet Divanı; İrlanda, Fransa ve Almanya’yı, son tarih olan 11 Haziran 1995’den önce potansiyel ulusal listelerini sunmaması nedeniyle mahkûm etmiştir. Bunu Mart 2003’te Habitat Direktifi’ni aktarmakta yetersiz kalması nedeniyle İtalya’nın yargılanması takip etmiştir; örnek olarak verilmesi gereken diğer bir gelişme ise Komisyon’un Ocak 2005’te Fransa’ya Kuş Direktifi altında yeteri kadar Özel Koruma Sahaları ilân etmemesi nedeniyle gönderdiği son uyarıdır. Gene Direktifler’in zamanında uygulanması zorunluluğuna Polonya’nın ÇED Direktifi ve Natura 2000 Direktifleri’nden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle askıya alınan 1.5 milyar Avro’luk projelerini (Jendroska, 2006) ve Çek Cumhuriyeti’nin Natura 2000 alanlarını kabul etme konusunda geç kalması nedeniyle AB fonlarından gelen paranın neredeyse kesilmesini (Dusik, 2006) örnek olarak vermek mümkündür.

Tüm bu güçlüklerle karşı, Natura 2000 alanlarının belirlenmesi noktasında ülkemizin işini kolaylaştıracak konuların en önemlilerinden birisinin Sistematik Koruma Planlaması (SKP) yaklaşımı olduğu değerlendirilmektedir. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Biyolojik Çeşitlilik İzleme Birimi koordinasyonunda ülke yüzölçümünün yarısına yakın sahada SKP yaklaşımı ile belirlenen öncelikli koruma bölgeleri, Natura 2000 alanlarının belirlenmesine altlık olabilecektir. Bu çalışmalar halen devam etmektedir. Ayrıca Sistematik Koruma Planlaması’ndan doğa koruma ile uğraşan kamu kurumlarınca ilân edilen ve ilgili yasalarca korunan alanların ilan edilme sürecinde de faydalanılabilir. Örneğin 2873 sayılı Millî Parklar Kanunu ve bu Kanun’un yönetmeliğine göre Millî Park ve benzeri statüdeki alanların belirlenmesi sırasında kullanılan kriterler bu bakış açısı ile değerlendirilerek daha somut hale getirilebilir ve günümüzde daha da önem kazanmış olan biyolojik çeşitlilik unsurlarının korunan alan ilan etme sürecinde çok daha fazla göz önünde bulundurulması sağlanabilir (Çekiç, 2006). Korunan alanların biyolojik zenginliğinin nasıl korunabileceği konusunda da ayrıntılı araştırmalara gerek vardır. Çünkü bu alanlar özel ekolojik koşulların ürünüdür. Yönetim ve

gelişme plânları olmayan korunan alanlarımızın plânları, iklim, toprak özellikleri, hidrolojik yapı gibi bitki örtüsünü destekleyen koşulların değişim halinde oluşu ve daha da değişeceği göz önüne alınarak yapılmalıdır (Özüdoğru, 2007). Üzerinde durulması önemli görülen bir diğer husus da Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde tasarlanan “Nuh’un Gemisi Biyolojik Çeşitlilik Veritabanı”dır. Ulusal bir veritabanı olarak tasarlanan bu veritabanı eğer aktif olarak kullanılır; tür, alan ve habitat verileri ile doldurulursa Natura 2000 alanlarının belirlenmesi noktasında çok önemli işlevleri yerine getirebilir.

Burada ÖKA kriterlerine benzerlik gösteren Önemli Doğa Alanları’ndan (ÖDA) bahsetmenin yararlı olacağı düşünülmektedir. ÖKA belirleme yaklaşımının kuş dışındaki türlere uygulaması olan ÖDA kriterlerinin Habitat Direktifi’nin esaslarını kısmen karşıladığı bildirilmektedir (Doğa Derneği, 2006). Bu bağlamda Doğa Derneği tarafından hazırlanan ve 2006 yılı sonunda yayınlanan Türkiye’nin Önemli Doğa Alanları Kitabı’ndan, Natura 2000 alanlarının seçiminde faydalanılabileceği söylenebilir. Ancak söz konusu alanların Natura 2000 alanlarının belirlenmesi aşamasında *-doğal olarak diğer korunan ya da korunmayan alanlarla da birlikte-* detaylı bir şekilde çalışılmasına ihtiyaç vardır. Çünkü bu alanlar ülke yüzölçümünün % 26’sını kaplamaktadır. Natura 2000 alanları belirlenirken çok dikkatli olunmalı, mutlaka her alan özelinde detaylı çalışmalar yapılmalı ve Natura 2000 alanları kriterleriyle ilişkilendirilmelidir. Daha önce de belirtildiği üzere, belirlenecek Natura 2000 alanları üzerinde ve civarında gerçekleştirilecek ekonomik faaliyetler (sanayi tesisleri vb.) bundan önemli ölçüde etkilenecektir.

Tüm bu değerlendirmelerden sonra daha önce müzakere sürecini yaşamış ülke yetkililerinin ülkemize vermiş oldukları tavsiyeleri sıralamanın faydalı olacağı düşünülmektedir. Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye (REC, 2006) tarafından 28–29 Nisan 2005 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirilen ‘Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Uyumlaştırılması İçin Stratejiler: Türkiye’yi Neler Bekliyor?’ isimli Konferans’ta aynı süreci yaşamış ülke uzmanları tarafından ülkemize verilmiş olan tavsiyeler şunlardır (Jendroska, 2006a; Jendroska, 2006b; Dusik, 2006; Dobrova, 2006):

- 1- Çevre müktesebatını düzgün bir şekilde dilinize çevirin.
- 2- İyi bir hazırlık yapın, veritabanları geliştirin, uzmanlar yetiştirin ve mali kaynaklar oluşturun.
- 3- Yansıtma çalışmaları yaparken Komisyon’un hazırlamış olduğu kılavuz kitaplar gibi notları inceleyin. Fakat bazen bu notların eski olduklarını da bilerek Adalet Divanı’nın bütün yeni yorumlarını takip etmeniz gerekir.
- 4- İktisatçıları ikna etmelisiniz. O nedenle ekonomik gerekçelere ihtiyacımız var. AB’den gelecek finansmanın durmasının yaratacağı maliyetleri açıklayın.
- 5- Çevre bölümü yaşam kalitesinin bir parçasıdır ve buradaki yaklaşımımızı sadece çiçekler ve böcekler için yapmadığınızı, insanların yaşamları ve sağlığı için yaptığınızı açıklayın. Bunu sadece Brüksel için değil aynı zamanda kendiniz için yapıyorsunuz.
- 6- Bu süreç sanayiye modernizasyon ve çevre standartlarına kalite getirir. Teknoloji değiştikçe çevresel önlemleri uygulamak daha kolaylaşır.
- 7- Rekabet gücü, piyasalara erişim, çevresel damping söylemlerini kullanın.
- 8- Her zaman daha fazlasını talep edin. Her zaman açık ve samimi olun.
- 9- İş dünyası, STK’lar ve diğer kurumlar gibi kilit paydaşları sürece olabildiğince erken dâhil edin.
- 10- Ciddi uzmanlık isteyen konularda, politik baskılardan uzak durmaya çalışın.
- 11- Ağır baskı altında olmaya hazırlıklı olun. Brüksel’e gidin ve kendinizi gösterin. Üye ülkeleri ve Komisyon’u Türkiye’yi görmeye çağırın.
- 12- AB entegrasyon takımınıza genç ve kendini bu konuya adanmış insanları dâhil edin.

Çevre bilincinin gelişmesinden sonra bilimin gündemine giren önemli bir konunun ise küresel ve bölgesel düzeyde biyoçeşitlilik kaybının ekonomisi; gelişmiş, kalkınan ve özellikle geri kalmış ülkelerin biyoçeşitlilik zenginliklerinin ekonomileri üzerindeki etkileri olduğu bildirilmektedir (Adjaye, 2003). Biyolojik zenginliklerin sosyoekonomik değerleri ve sürdürülebilir kalkınmadaki yerinin iyi anlaşarak kamuya mal edilmesi gereği olduğunu anımsamak gerekmektedir. Günümüzün

küresel sorunu olan kalkınmanın sürdürülebilmesinde, henüz gelişmiş ülke düzeyinin oldukça altında yer alan ülkemizin sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınması için biyoçeşitlilik servetinin iyi değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

Buraya kadar yapılan tüm bu değerlendirmeler ışığında bu sürecin Türkiye için oldukça zorlu geçeceğini söyleyebiliriz. Süreci daha önce yaşamış ülkelerin deneyimleri bizim için öğretici olmalıdır. Bizim üyelik sürecimizin diğer ülkelerden uzun sürecek olması bu anlamda bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Fakat bu durum bizim işi ciddiye almamıza engel olmamalıdır. Sürecin önemini ve her durumda ülkemiz için gerekliliğini kavrar ve zamanında gerekli önlemleri alırsak, tehdit olarak algıladığımız pek çok problemi, bir o kadar da fırsata çevirme şansımız olabilir diye düşünmek, aklın gereğidir diye değerlendirmek gerekir.

Kaynaklar

- Adjaye, J.A. 2003, Biodiversity Loss and Economic Growth: A Cross-Country Analysis, vol. 21, issue 2, pages 173-185, Oxford University Press.
- Anonim, 2006. Commission Working Document, http://ec.europa.eu/environment/nature/nature_conservation/natura_2000_network/financing_natura_2000/pdf/n2k_annex_en.pdf, 08.08.2006.
- Anonim, 2007. U.S. Environmental Protection Agency, <http://www.epa.gov/history/index.htm>, 27.12.2007.
- Avrupa Topluluğu Komisyonu, 1998. Komisyon Personel Çalışma Raporu Avrupa Birliği Çevre Mevzuatının Birbiriyle Uyumlu Hale Getirilmesi Konusunda Rehber, <http://web.deu.tr/cevmer/dokuman/ab%20cevre%20mevzuat.pdf>, 10.07.2007.
- Çekiç, O. 2006. Sözlü Görüşme.
- Demeter, A. 2005. "Overview of Protecting the Natural Environment Within the EU" isimli power point sunu, Avrupa Natura 2000 Ağı ve AB Habitat ve Kuş Direktifleri Semineri, 29-30 Eylül 2005, TAIEX (Technical Assistance Information Exchange Unit) ve Kıtalararası Kuş Göçlerini İzleme Derneği, İstanbul.
- Dobrev, S. 2006. "Bulgaristan'ın Uyum Süreci Deneyimleri", Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Uyumlaştırılması İçin Stratejiler: Türkiye'yi Neler Bekliyor? Toplantı Sunumları ve Tartışmalar (28-29 Nisan 2005), s.109-119, Ankara.
- DPT (Devlet Plânlama Teşkilatı), 2006. AB'nin Genişlemesine İlişkin Katılım Antlaşmalarında Yer Alan Geçiş Düzenlemeleri, AB İle İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Doğa Derneği, 2006. Avrupa Birliği Natura 2000 Alanları Belirleme Kılavuzu, Ankara.
- Dusik, J. 2006. "Çek Cumhuriyeti'nin Uyum Süreci Deneyimleri", Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Uyumlaştırılması İçin Stratejiler: Türkiye'yi Neler Bekliyor? - Toplantı Sunumları ve Tartışmalar (28-29 Nisan 2005), s.71-87, Ankara.
- European Commission, 1999. Natura 2000: Managinig Our Heritage, Office for Official Publications of The European Communities, Luxembourg, <http://ec.europa.eu/environment/pubs/nature.htm>, 15.07.2006.
- European Commission, 2002. EU Focus On Nature Protection, Office For Official Publications Of The European Communities, Luxemburg, <http://ec.europa.eu/environment/pubs/nature/htm>, 15.08.2006.
- European Commission, 2003. Handbook On The Implementation Of EC Environmental Legislation- Section 6 Nature Protection Legislation, European Commission, http://ec.europa.eu/environment/enlarg/publications_en.htm, 12.07.2006.
- European Commission, 2004. Natura Conservation In The EU, Office For Official Publications Of The European Communities, Luxemburg, <http://ec.europa.eu/environment/pubs/nature.htm>, 24.07.2006.
- Falter, C. and Scheuer, S. 2005. "Nature", EU Environmental Policy EU Handbook - A Critical Analysis of EU Environmental Legislation, European Environment Bureau (EEB), Brussels,

- http://www.eeb.org/publication/policy_handbook.htm, 10.07.2006.
- İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı), 2005, Avrupa Birliği İle Katılım Müzakereleri Rehberi, İKV Yayınları, İstanbul.
- Jendroska, J. 2006a. “Polanya’nın Uyum Süreci Deneyimleri”, Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Uyumlaştırılması İçin Stratejiler: Türkiye’yi Neler Bekliyor? – Toplantı Sunumları ve Tartışmalar (28–29 Nisan 2005), s.93–103, Ankara.
- Jendroska, J. 2006b. “Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Çevre Alanında Uyum Süreci Deneyimleri – Sorular, Yanıtlar, Yorumlar ”, Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Uyumlaştırılması İçin Stratejiler: Türkiye’yi Neler Bekliyor? – Toplantı Sunumları ve Tartışmalar (28–29 Nisan 2005), s.104–107, Ankara.
- Kışlalioğlu, M. ve Berkes, F. 1992. Biyolojik Çeşitlilik, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.
- Özüdoğru, E. 2007. Türkiye’nin Avrupa Birliği İle Katılım Müzakereleri Sürecinde Natura 2000 Korunanlar Alanlar Ekolojik Ağının Değerlendirilmesi, Basılmamış Master Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- REC, 2006. Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Uyumlaştırılması İçin Stratejiler: Türkiye’yi Neler Bekliyor ? Toplantı Sunumları ve Tartışmalar, (28–29 Nisan 2005), Ankara.
- Rende, M. 2006. “Türkiye – AB İlişkileri ve Ulusal Mevzuat Reformları”, Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Uyumlaştırılması İçin Stratejiler: Türkiye’yi Neler Bekliyor? – Toplantı Sunumları ve Tartışmalar (28–29 Nisan 2005), s.23–25, Ankara.
- Romanescu, Dana Carmen, 2006, “AB Çevre Müktesebatına Uyum”, Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Uyumlaştırılması İçin Stratejiler: Türkiye’yi Neler Bekliyor? – Toplantı Sunumları ve Tartışmalar (28–29 Nisan 2005), s.55–63, Ankara.
- Sapmaz E. 2006. “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Çevre ve Orman Bakanlığı’nca Yapılan Çalışmalar”, Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Uyumlaştırılması İçin Stratejiler: Türkiye’yi Neler Bekliyor? – Toplantı Sunumları ve Tartışmalar (28–29 Nisan 2005), s.27–33, Ankara.
- UBÇSEP (Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Plânı), 2001, <http://www.bcs.gov.tr/2.5.php> , 28.09.2006.
- Zal, N. 2006. “Giriş”, Aşağı Meriç Taşkın Ovasının Biyosfer Rezervi Olarak Plânlanması, (Yazarlar: Zal, N., Eczacıbaşı, G.B. ve Karauz, S., s.1-28, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayını, Ankara.